

Професійна підготовка педагогічно обдарованої молоді (у контексті ідей А.С.Макаренка) //Національна освіта у контексті творчості А.С.Макаренка: Зб. наук. праць. – Житомир, ЖЦНТЕІ, 2003. – С.104-107.

Антонова О.Є.
кандидат педагогічних наук
Житомирський педагогічний університет

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНО ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ А.С.МАКАРЕНКА

Одним з принципів положень педагогічної науки є аксіома, яка стверджує, що інтелект загострюється інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю. Тобто, яскрава, неординарна, приваблива особистість вчителя виступає однією з найважливіших умов, а також засобом досягнення успіху у виховній і освітній діяльності.

Як стати педагогом-фахівцем? Одні дослідники твердять, що для цього потрібен великий досвід: працюючи на робочому місці поруч з гарними вчителями набуваєш вміння працювати з учнями. Інші вважають, що потрібно мати педагогічний талант: є він — успіх у роботі забезпечено. “Вчителем потрібно народитися” – вважають вони. Треті, слідом за А.С. Макаренко, стверджують, що у педагогічній діяльності головне не талант, а майстерність, заснована на умінні, на кваліфікації.

Оцінюючи свою особистість, Антон Семенович стверджував, що сам він “скоріше за все звичайний, середній педагог”, який своєю наполегливою працею спромігся досягти високого рівня педагогічної майстерності. Більш того, на думку А.С.Макаренка, у розпорядженні школи завжди буде тільки “середній вихователь, який володіє середніми здібностями, проте цікавиться наукою і літературою”...

Що ж до питання про педагогічний талант, то А.С.Макаренко дотримувався думки про те, що не можна покладатися тільки на випадкове розподілення талантів, яких до того ж ще й не так багато. Крім того, чому повинна страждати дитина, яка потрапила до “неталановитого” вчителя? І, на кінець, коли стоїть питання про виховання десятків мільйонів дітей, навряд чи можна “у цьому складному завданні покладатися тільки на добре серце, ентузіазм”, педагогічний талант... Антон Семенович був глибоко переконаний, що у такій ситуації має сенс вести мову тільки про майстерність, тобто про дійсне знання виховного процесу, про виховні уміння. Він на своєму особистому досвіді переконався, що “все вирішує майстерність, яка заснована на умінні, на кваліфікації”.

Отже, складається думка, що Антон Семенович категорично заперечує саме існування такого поняття як “педагогічний талант”. Проте, якщо

уважніше перечитати записи його численних виступів перед педагогами, можна помітити, що іноді він все ж таки використовує слово “талант”, особливо коли мова заходить про одного з найвідоміших його вихованців – педагога, розвідника, просто прекрасну людину – Семена Калабаліна. “Чудова людина. Якщо про себе я кажу, що я майстер, а не талант, то Карабанов перш за все справжній талант”. “Справжній талант...” Це чи не єдиний випадок, коли А.С.Макаренко, надзвичайно вимогливий до себе (самовизначення “просто майстер” позбавлено будь-якого позування) і до інших, коли справа стосується педагогічної діяльності, застосовує таку високу оцінку.

Антон Семенович був глибоко переконаний у тому, що кожна нормальна людина може оволодіти педагогічною технікою: «Я переконаний, що навчити виховувати так же легко, як навчити математиці, як навчити читати, як навчити бути хорошим фрезерувальником або токарем...» А.С.Макаренко вважав, що майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, яке вимагало б таланту. На його думку, це спеціальність, якій необхідно навчати, як треба навчати лікаря його мистецтву, як треба навчати музиканта. Видатний педагог стверджував, що кожна людина може бути лікарем, музикантом, педагогом, щоправда, одна – кращим, друга – гіршим. Від чого це залежить? Антон Семенович був переконаний, що якість фахівця залежить від якості його навчання.

Проте, за часів Макаренка, тобто на початку ХХ століття, у педагогічних навчальних закладах не було “навіть духу педагогічної майстерності, там навіть не знали, що воно таке – педагогічна майстерність”. З таким положенням справ видатний педагог миритися не хотів. Він наполегливо переконував педагогічну громадськість у необхідності кардинальних змін у побудові процесу навчання майбутніх учителів. У чому ж має полягати таке навчання? “Перш за все в організації характеру педагога, вихованні його поведінки, а потім в організації його спеціальних знань і навичок, без яких жоден вихователь не зможе бути гарним вихователем, не зможе працювати, тому що у нього не поставлено голос, він не вміє розмовляти з дитиною і не знає, в яких випадках як треба говорити. Без цих вмінь не може бути гарного вихователя. Не може бути гарним вихователем, який не володіє мімікою, який не може надати своєму обличчю необхідного виразу або стримати свій настрій. Вихователь повинен вміти організовувати, ходити, шуткувати, бути веселим, сердитим. Вихователь повинен себе так поводити, щоб кожний рух його виховував, і завжди повинен знати, чого він бажає у даний момент і чого не бажає».

Як бачимо, А.С.Макаренко вимальовує певну програму формування педагогічної майстерності, яка заснована на психічному стані педагога, є яскравим виразом його внутрішніх почуттів, намірів, переживань. Тільки за такої умови майстерність педагога буде мати дієвий вплив на особистість вихованця.

Антон Семенович нагадував, що педагогічна техніка повинна виходити не з практики, а, в першу чергу, обґрунтовуватися теоретично. Шліфовка ж її має здійснюватися у ході практичної діяльності. Він зазначав що “теорія

повинна розробляти педагогічну техніку”, звертаючи уваги на “велику бідність викладання педагогічної методики, техніки, і тому ті, хто закінчили педагогічні вузи, нічого не знають про те, як треба говорити з учнем...не вміють сидіти, стояти, не знають, як треба пройти сходами”.

А.С.Макаренко був переконаний у тому, що “у майбутньому в педагогічних вузах обов'язково буде викладатись і постановка голосу, і пози, володіння своїм організмом”, і без такої роботи він не уявляв собі роботу вихователя. Певна річ, постановка голосу має значення не тільки для того, щоб красиво співати або розмовляти, а щоб вміти найбільш точно, переконливо, владно висловлювати свої думки і почуття. Всі ці питання, на думку Антона Семеновича, є питаннями виховної техніки”.

У сучасних наукових джерелах прийнято вважати, що педагогічний талант – найвищий ступінь здібностей особистості, які забезпечують можливість найбільш успішного, творчого виконання педагогічної діяльності. Як бачимо, ключове поняття тут – “здібності”. У той же час поняття “педагогічна кваліфікація” означає підготовленість особистості до педагогічної діяльності, тобто наявність у неї спеціальних знань, умінь та навичок, що необхідні для здійснення цієї діяльності. Тут ключовим словом є “підготовленість”. Порівнюючи ці поняття можна дійти висновку, що здібності особистості як індивідуальні її особливості, які є умовою успішного здійснення вчительської роботи, не можна звести тільки до знань, умінь та навичок, тобто таланту не можна навчити.

Дійсно, прекрасним педагогом може стати той, чий педагогічний талант буде доповнено спеціальною педагогічною освітою і буде розвинено у практичній педагогічній діяльності. Справжнім педагогом може і не стати той, хто сподівається тільки на свій педагогічний талант або ж тільки на отриману ним педагогічну освіту.

На думку академіка І.А.Зязюна, який багато років присвятив проблемі формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів, не можна чекати закінчення вищого педагогічного навчального закладу, щоб потім у практичній діяльності стати майстром. Потрібно саме у студентські роки набувати професіоналізму. Потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком своїх здібностей до педагогічної діяльності, формуванням професійної позиції, виховуванням уміння спілкуватися з людьми, у процесі органічної взаємодії розв'язувати завдання навчання та виховання. Тому поняття навчання у педагогічному навчальному закладі означає не лише засвоєння знань, а й розвиток здібностей, формування професійних якостей і вмінь, що допоможуть настроїти особистість як інструмент педагогічного впливу на взаємодію з дітьми, батьками, колегами. Така система навчання складна і навчальними планами не завжди передбачена, проте сьогодні це найактуальніше завдання педагогічного вузу.

Суспільні тенденції гуманізації змісту, методів і форм педагогічного процесу, орієнтація на вияв індивідуальності кожного учня ставлять високі вимоги до особистості педагога, розвитку його творчого потенціалу. На

сьогодні актуальності набувають такі зміни в організації професійної підготовки майбутнього вчителя як

- ✓ розвиток організаційної структури педагогічної освіти за рахунок запровадження *ступеневої системи освіти*, що дасть змогу забезпечити *варіативність* навчання (вибір різних освітніх та професійних програм, спеціалізацій) і цим самим сприяти більш повній реалізації творчого потенціалу особистості, зробіть навчання більш гнучким, спроможним реагувати на зміни соціальних процесів;

- ✓ *диференціація змісту* загальнопедагогічної підготовки вчителя для різних груп студентів протягом всього терміну навчання, що знаходить своє відображення у багатоваріантних навчальних планах та програмах ВНЗ, кожний з яких самостійно визначає зміст професійної підготовки вчителів; і

- ✓ *індивідуалізація навчання*, здійснення якої, на думку експертів, полягає у реалізації концепції підготовки педагогів різних спеціальностей, спеціалізацій та профілів; навчання студентів за індивідуальними програмами і планами; у розробці широкого кола освітньо-професійних програм;

- ✓ *технологізація* процесу навчання;

- ✓ *запровадження нових методів, форм, засобів та технологій* навчання студентів, адже організаційно-методична гнучкість забезпечить студентам свободу вибору рівня освіти, спеціалізації та профілю залежно від спрямованості особистості студента, його здібностей та можливостей (обдарувань).

Отже, одним із провідних завдань вищого педагогічного навчального закладу є підтримка і розвиток педагогічної обдарованості майбутнього вчителя, формування його педагогічної майстерності. Сучасні дослідники, зокрема І.А.Зязюн, під майстерністю вчителя розуміють найвищий рівень педагогічної діяльності як вияв творчої активності особистості педагога, а саме комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка:

- ✓ педагогічна майстерність у структурі особистості — це система, здатна до самоорганізації, системоутворюючим чинником якої є гуманістична спрямованість;

- ✓ фундаментом професійної майстерності є професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять ту основу високого професіоналізму в діяльності, яка забезпечує цілісність системи, що самоорганізується);

- ✓ педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення;

- ✓ техніка, що спирається на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізуючи структуру педагогічної діяльності.

Усі складники педагогічної майстерності взаємопов'язані, їм властивий саморозвиток, а не лише зростання під впливом зовнішніх чинників. Отже,

щоб учитель діяв творчо, самостійно він повинен мати певну внутрішню опору, певні властивості, риси, розвиток яких забезпечить професійний саморозвиток педагога.

Ефективність професійної підготовки педагогічно обдарованих майбутніх учителів суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи, які дозволяють розвивати спеціальні здібності, формувати мотивацію (спрямованість) до педагогічної діяльності, стимулювати креативність мислення. Робота з обдарованими студентами вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованої на новизну інформації та різноманітні види пошукової, аналітичної, розвивальної, творчої діяльності. Сучасний вищий педагогічний навчальний заклад володіє цілою системою організаційних форм навчальної діяльності студентів, серед яких є як традиційні, так і інноваційні: лекція, семінар, лабораторний практикум, індивідуальні та групові консультації, колоквіуми, ділові ігри, навчальні конференції, конкурси педагогічної майстерності, олімпіади тощо. Проте серед методів навчання педагогічно обдарованих студентів мають переважати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь та навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні.